

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi,
Ondokuz Mayıs University Journal of Humanities

e-ISSN: 2717-8072, İBD, December 2021, 2(2): 325-352

1829 Yılında Kuşadası ve Güvercinada'da Yapılan Osmanlı İnşaatına Dair Keşif Kayıtları

Discovery Records Regarding The Ottoman
Construction Conducted in Kuşadası and
Güvercinada in 1829

Doç. Dr. Bülent ÇELİK¹

¹ Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
• bcelik@adu.edu.tr • ORCID > 0000-0002-3882-7877

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Belge Neşri / Document Publication

Geliş Tarihi / Received: 12 Kasım / November 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 3 Aralık / December 2021

Yıl / Year: 2021 | **Cilt – Volume:** 2 | **Sayı – Issue:** 2 | **Sayfa / Pages:** 325-352

Atıf/Cite as: Çelik, B., "1829 Yılında Kuşadası ve Güvercinada'da Yapılan Osmanlı İnşaatına Dair Keşif Kayıtları - Discovery Records Regarding The Ottoman Construction Conducted in Kuşadası and Güvercinada in 1829", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi - Ondokuz Mayıs University Journal of Humanities*, 2 (2), Aralık 2021: 325-352.

<https://10.51533/insanbilimleri.1022567>

<https://10.51533/insanbilimleri.1022567>

1829 YILINDA KUŞADASI VE GÜVERCİNADA'DA YAPILAN OSMANLI İNŞAÂTINA DAİR KEŞİF KAYITLARI

DISCOVERY RECORDS REGARDING THE OTTOMAN CONSTRUCTION CONDUCTED IN KUŞADASI AND GÜVERCİNADA IN 1829

ÖZ:

XV. ve XVI. yüzyıllarda kıyı Ege'deki diğer Osmanlı liman şehirleri ile İstanbul'un iâşesi için talep edilen özellikle yiyecek maddelerinin gemilere yüklediği küçük bir kıyı kasabası olan Kuşadası'ndaki kalenin, bu şehirdeki insan sayısı ve yapılaşmanın artmasında önemli bir katkısı bulunmaktadır. Öte yandan Kuşadası'nın deniz kıyısında bulunmasından dolayı dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı güvenliğin sağlanması için kale en önemli yapıdır. Ege kıyılarındaki Kuşadası ve benzer yerleşim birimlerinin çoğunda kalelerin bulunduğu ve bu askeri yapıların Osmanlı Devleti'nin Ege ve Akdeniz'deki savaş politikalarına katkılarının olduğu, bu kalelerin yeri geldiğinde birer askeri üs olarak kullanıldığı bilinmelidir. Savaş durumlarında Osmanlı merkezi yönetimi bu kaleleri onarmakta ya da yeni yeni istihkâmlar yaparak onları güçlendirmektedir. 1829 yılında Morada, Osmanlı Devleti'ne karşı başlayan Yunan isyanı Batılı devletlerin de katkısıyla büyürken ve Osmanlı Devleti birleşik İngiliz, Fransız ve Rus donanmasının saldırıları karşısında ağır kayıplar verirken Kuşadası ve Güvercinadaki kale ve istihkâmları yenileme kararı almıştır. Çalışmamızın amacı bu inşaata dair keşif kayıtları hakkında bilgi vermektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Kuşadası, Güvercinada, kale, İlyâs-zâde.

ABSTRACT:

In the 15th and 16th centuries, the castle in Kuşadası, a small coastal town where food was loaded on ships, had an important role in providing food for İstanbul and other Aegean coastal cities and made an important contribution to the increase in the number of people and construction in this city. On the other hand, due to the fact that Kuşadası is located on the seaside, the castle is the most important structure to provide security against attacks that may come from outside. It should be known that there are castles in Kuşadası and similar settlements on the Aegean coasts, that these military structures contributed to the war policies of the Ottoman Empire in the Aegean and Mediterranean, and that these castles were used as military bases when appropriate. In cases of war, the Ottoman central administration repairs these castles or strengthens them by making new fortifications. While the Greek revolt that started against the Ottoman Empire in 1829 in Peloponnese grew with the contribution of the Western states and the Ottoman Empire suffered heavy losses against the attacks of the combined British, French and Russian navy, it decided to renew the forts and fortifications in Kuşadası and Güvercinada. The aim of our study is to give information about the discovery records of this construction.

Keywords: Ottoman Empire, Kusadası, Guvercinada, castle, İlyaszade.

GİRİŞ

XVI. yüzyıl başlarında küçük bir köy olan Kuşadası, yine bu yüzyılda, askeri ve ticari alanlarda, Ege Denizi'nde giderek artan Osmanlı denizcilik faaliyetleri sayesinde diğer bazı kıyı Ege limanları gibi önem kazanmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti 1566'da Sakız'ı fethettikten sonra burada oluşturulan gümrük mukata'asına bağlanan Kuşadası, XVII. yüzyılın başında dönemin sadrazamlarından Öküz Mehmed Paşa'ya temlik olarak verilmiş; o da burada yeni bir kale, bir han yaptırmış; iskeleyi de genişleterek^[1] büyük gemilerin yanaşabileceği, mallarını boşaltıp yeni mallar yükleyebilecekleri ve su, yiyecek gibi ihtiyaç duydukları malzemeleri alabilecekleri bir liman haline getirmiştir. İleri görüşlü bir devlet adamı olan Öküz Mehmed Paşa'nın bu inşa faaliyetleri Kuşadası'nın Ege kıyısında önemli bir liman olmasını sağlamıştır.

Öküz Mehmed Paşa'nın Kuşadası'ndaki imar faaliyetlerinin yoğunlaştığı tarihler Osmanlı Devleti'nin Ege ve Batı Anadolu ile başkent İstanbul arasındaki askeri ve ekonomik bakış açılarının da oluşmaya başladığı tarihler olmuştur. Osmanlı Devleti kurulduğu ilk dönemlerden itibaren denizlerdeki en büyük rakibi Venedik ile mücadeleyi bu dönemde de sürdürmüş, bunun için Anadolu'da Ege Denizi kıyısındaki bazı yerleşimleri askeri nitelikteki üslere dönüştürmüştür. Urla, Seferihisar, Balat, Foça, Ayazmend, Çandarlı, Edremit, Kemer gibi yerleşimlerin arasında Kuşadası da bu iş için seçilmiş bir kıyı yerleşimiydi. Aslında bu noktanın öneminin fark edilmesi yeni değildi. Osmanlı Devleti'nden önce bölgede hâkim olan Bizans'ın inşa ettiği Kadıkalesi gibi şehre yakın bir askeri yapının varlığı bu seçimin isabetliliğini göstermektedir^[2]. Bunun yanında şehirde yeni inşa edilen güvenlik amaçlı yapılar buradaki tahkimatı güçlendiren inşaatlardı. Günümüzde Kadıkalesi'nde yapılan arkeolojik kazılarda temizlenen mescidin tam inşa tarihi bilinemese de XVIII. yüzyıl ya da en geç XX. yüzyıl başına ait olabileceği tahmin edilmektedir^[3].

Osmanlı Devleti Kuşadası ve buradaki askeri tahkimatı, dışarıdan, özellikle kadem düşmanları olan Venedik donanmasından, gelebilecek saldırılara karşı oluşturulan savunma hattının bir parçası olarak görmüştür. Batı Anadolu'nun verimli topraklarında üretilen ve başkentini talep ettiği tarımsal ürünlerin seyrüseferinde

1 Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1993, s. 359.

2 Bugün Kuşadası'nın 10 km güneyinde yer alan Kadı kalesi eski bir yönetim ünitesidir. 1200 yılı civarı inşa edildiği düşünülen bu kale 1261 yılından itibaren Cenevizliler tarafından kullanılmış, 1304'te ise Katalan paralı askerleri için bir askeri üs olarak kullanılmıştır. Dilara Dal, "Aydın'ın Bir Kıyı kenti Kuşadası", *Aydın İl Tarihi*, T.C. Aydın Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayını, Ankara 2012, s. 231. Cenevizlilere Kuşadası'ndaki ticari imtiyazlarını kazanmalarına yol açan anlaşma için bkz. Emine Tok, "Kuşadası Güvercinada Kalesi", *Sanat Tarihi Dergisi*, c.XXIII, sa.2, s. 62'de 2 nolu dipnot.

3 Zeynep Mercangöz, "Kuşadası Kadıkalesi (Anaia)", *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları*, Editörler: Altan Çilingiroğlu, Zeynep Mercangöz, Gürcan Polat, Ege Üniversitesi Yayınları 1. Basım İzmir 2012, s. 412.

ya da Ege ve Akdeniz'de Latin-Katolik rakiplere karşı yapılan askeri mücadelelerde bu gibi noktaların çok büyük bir önemi vardı. Bu yüzden Kuşadası'nda önemli bir askeri kuvvet bulundurmak Osmanlı Devleti için çok önemliydi. Şehir merkezini XVII. yüzyıl başlarında gören Evliyâ Çelebi iki ayrı kaleden bahseder.^[4] Onun verdiği bilgilere göre; Kuşadası kalesinde 110 nefer ve bir kale dizdarı bulunuyordu. Kale dört köşeli, deniz kıyısında kargir ve taştan yapılmış bir yapıydı. Güney tarafı yokuş ve kayalık bir zeminde olup, ele geçirilmesi zor bir yerde olmakla birlikte etrafında hendek bulunmamaktaydı. Evliya Çelebi kaleye yakın bir yapının önceden bu kaleye eklenmesi düşünülürken daha sonradan bir hana dönüştürüldüğünü belirtir. Ticari özellikte bir yapı da olsa askeri amaçlarla da kullanılan, burç ve mazgallar bulunan, top ve tüfekte silahlandırılan bu han, o dönem şehir ticaretinin kalbinin attığı yerdir. Bu yapı günümüzdeki Mehmed Paşa Hanı olmalıdır. Bu yapıların dışında Evliyâ Çelebi çevresini 100 adım olarak verdiği, Kuşadası'na çok yakın küçük bir adacıkta bulunan ve ismini Mendirek Kalesi olarak kaydettiği başka bir kaleden daha söz eder. 40 neferi ve 10 adet balyemez topu olan bu kaleye her gece karadaki kaleden 10 nefer tüfekçinin yardımı gittiğinden bahseder Kuşadası ve Güvercinadadaki kale ve tahkimâtlara benzer askeri yapıların çeşitli nedenlerle yıpranmaları yüzünden zaman zaman yenilenmeleri veya yeni eklentilerle güçlendirilmeleri gerekmiştir. Bu tür inşa faaliyetleri merkezden yürütülen yazışmalarla gerçekleşmekte, nihayetinde de divân-ı hümayûnun onayı gerekmektedir. Bu onay için ise yapım ve onarım işinin tahmini maliyetinin keşif raporları şeklinde sunulması gerekmekte idi.^[5]

Osmanlı Devleti, 1829'da Kuşadası ve hemen yakınındaki Güvercinada'da, bir dizi askeri nitelikte inşa faaliyeti başlatmayı planlamıştır. Planlanan bu inşaatın keşfine dair detaylar, Bâb-ı Defteri Başmuhâsebe Binâ Kalemî Defterleri (D.BŞM. BNE.d.) arasındaki 16309 numaralı deftere kaydedilmiştir. Defter; "Kuşadası kasabasının civârında derûn-ı deryâda vâki' Küçük Ada kal'asının etrâf-ı erba'asında hisâr dîvârlarının müceddeden inşâsı ve kasaba-i mezbûru muhît hendek güşâdı ve siperhâ ve kuleler ve 'atik kule derûnunda vâki' cebehâne ve ebniye-i sâirenin kemâl-i vesâ'it ve metânet üzere inşâsı..." ifadesiyle başlamaktadır.^[6] 5 Safer 1245/6 Ağustos 1829 tarihli defter toplam 9 sayfa olup 8 sayfalık ek de defterin sonuna ilave edilmiştir. Güvercinadadaki inşaat ile bilgiler defterin 8. ve 9. sayfalarında yer almaktadır.

Adada yapılacak olan bu inşaat faaliyeti keşfi için daha önce mühendishane-i hümayûn halifelerinden Mustafa Efendi ile ada muhafızı ve Sığla Sancağı mütesellimi İlyaszade el-Hac İlyas Ağa görevlendirilmişken Mustafa Efendi'nin vefatı

4 Evliyâ Çelebi, *Seyahatname*, Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s. 9, s. 76-77.

5 Şerife Eroğlu Memiş, "Osmanlı Kudüs'üne Ait H. 1195/M.1781 Tarihli Keşif Defteri (Değerlendirme-Transkripsiyon)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.21, sa.3, Eylül 2019, s. 721.

6 Bkz. Makale sonundaki ek.

üzerine yerine mühendishâne-i hümayûn, sınıf-ı evvel halifelerinden ve İzmir'de, varoş'ta inşa olunan Yeni Kale inşaatında görevli Ebubekir Efendi vazifelendirilmiştir. İlyas Ağa'nın yanı sıra vücûh-ı belde ve hendese bilgisi olan kişilerin de keşifte yardımcı olmaları istenmekteydi. Bu deftere göre Kuşadası merkez ve Güvercinada'da yapılacak inşa faaliyetlerine ait işler, ölçüleri ve masraflarına ait defter kayıtları aşağıdadır. Bu kayıtlardan ilk sırada verilen Kuşadası şehir merkezinde, batı yönündeki Kinisa Dağı önündeki mazgallı siper inşası daha önceden tamamlanmış olup defterde kayıtlı diğer inşa faaliyetlerinin ise sadece keşfi gerçekleştirilmişti. Bu keşiflerden bazıları ilk görevli olan ve vefat eden mühendis Mustafa Efendi zamanında gerçekleştirilmişken Kuşadası merkezdeki cebehâne ve Kuşadası önünde, Küçük Ada Kalesi tabir olunan Güvercinadadaki mazgallı siper inşası gibi işlerin keşifleri ise Ebubekir Ağa zamanında gerçekleştirilmişti.

1. Kuşadası'nda Yapılan İnşaat

Bâ'is-i terkîm oldur ki;

Kuşadası kasabasının civârında derûn-ı deryâda vâkî Küçük Ada kal'asının etrâf-ı erba'asında hisâr dîvârlarının müceddeden inşası ve kasaba-i mezbûru muhît hendek güşâdî ve siperhâ ve kuleler ve 'atik kule derûnunda vâkî' cebehâne ve ebniye-i sâ'irenin kemâl-i vesâ'it ve metânet üzere inşası bi'l-iltimâs ba-irâde-i 'âlî mühendishâne-i hümayûn hulefâsından ta'yîn buyrulan müteveffâ Mustafa Efendi ma'rifetiyle emânet-i binâ ve ada-yı mezbûr muhâfız ve Sığla Sancağı mütesellimi mûmâ-ileyh ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî İlyâs-zâde 'âtıfettü el-Hâc İlyâs Ağa kûllarına ihâle ile şerefsezâ-yı sūdûr iden emr-i 'âlîşân mücebinece ağa-yı mûmâ-ileyh kûlları ebniye-i mezkûru kemâl-i metânet üzere müstakillen billâh-ı teâlâ ve resîde-i hüsn-i hitâm olmağla ebniye-i mezkûrun keşf-i sânisî için bir nefer mühendis halîfesinin ta'yîn buyrulmasını 'atebe-i 'âliye inhâ olunmuş olduğuna binâen İzmir'de varoşda inşâ olunan Yeni Kal'a'ya bâ-fermân-ı 'âlî me'mûr buyrulan mühendishâne-i hümayûn sınıf-ı evvel hulefâsından Ebubekir Efendi kûllarına bâ-irâde-i seniye ebniye-i mezkûrun keşf-i sânisî ihâle buyrulmuş olmağın mühendis-i mûmâ-ileyh ada-yı mezbûreye lede'l-vusûl ve ebniye-i mezkûrenin ol-vechle inşâ olunan ma'rifet-i şer'-i şerîf ve ağa-yı mûmâ-ileyh ma'rifetiyle ve vücûh-ı belde ve cümlelerin me'zûn oldukları hâlde usûl-ı fenn-i hendese üzere yegân be yegân keşf ve mesâfe olunarak kaleme alınmağla defter-i mahsûsu ber-vech-i âtî zikr-i beyân olunur. Fî yevmü'l-hamîs min şehri saferü'l-hayr sene hamse erba'in ve mi'teyn ve elf.^[7]

Bu def'a resminde müşâhede olduğu üzere Kuşadası'nın cânib-i garbîsi Kinisâ Dağı ta'bîr olunur cebel, sengistân olduğu, hendek hafrına münâfi olub cebel-i mezbûrede vâkî' sâhil-i deryâdan dörd 'aded kulelere mürûr ile hendek hudûduna

varıncaya kadar taş-ı cedîd ve hâlis^[8] harcıyla memzûc, meşe-i kebîrden gizli hatıl^[9] ve sagîrinden piştuvânlı^[10] ve derûn-ı birûnu kum kireç derzli ve üzeri harpişteli? ve müte'addid tûfeng-endâz mazgallı siper dîvârı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
38	1	4,18	1618470
46	1	4,18	
6	1	3,18	
77	1	4,18	
14	1	4	
185	1	3,12	
50	1	4	
34	1	4	
25	1	4	

Ve cebel-i mezbûrede vaki' kuleler hafr-ı esas ile zîrinden balâya çıkıncaya kadar zîri üç, balâsı iki sıra meşe-i ekserden, gizli hatıl ve sagîrinden piştuvânlı ve kum kireç harcıyla memzûc taş-ı cedîd ile ma'mûl ve bir yüzü kum kireç derzli tahtânî ve fevkânî iki sıra tûfeng-endâz mazgallı kezik derûnu bevân^[11]-ı kebîrden taban ve üzeri çam kirişi ve üzeri tahta döşemeli iki saat mesâfeden nakl-i ber'le üzeri çorak^[12] imlâlî^[13] ve derûnlarında birer adet ocak ve neccârkârî pencere ve kenarlı mükemmel kapı ve kilitli ve üzerine su'ûd^[14] için taş nerdibânlı ve hariclerinde birer adet memşâlı^[15] metîn ve müstâhkem dört adet kuleler inşâsı.

8 Hâlis: Karışık ve sahte olmayan, temiz, saf, hilesiz. Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türkî*, 2. Baskı, Çağrı Yayınları İstanbul 1987, s. 569.

9 Hatıl: 1. Yığma veya hımış yapıda ağırlığı yatay olarak dağıtmak ve dîvârların düşey doğrultudaki çatlamalarını önlemek üzere dîvârın içine yatay olarak boydan boya uzatılan ahşap, tuğla ya da beton bağlama ögesi, 2. Kiriş. Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1975, s. 218.

10 Piştuvân: İki hatılı birbirine bağlayan tahta. Hüseyin Çimrin, *Antalya Teke Yöresi Ağzı ve Deyimleri*, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Antalya 2010, s. 350. Aynı sözcük Neslihan Sönmez tarafından Puştivan olarak okunmuştur. Anlamı da 1. Temel ızgaralarda hatılları birbirine bağlayan kısa ahşap kiriş, 2. Büyük dış kapıların tahtalarını birbirine bağlamak için arkalarına çakılan ahşap kuşak olarak verilmiştir. Neslihan Sönmez, *Osmanlı Dönemi Yapı ve Malzeme Terimleri Sözlüğü*, YEM yayın, Birinci Baskı İstanbul Ağustos 1997, s. 87.

11 Bevân, bevân, bivân: Çadır direği. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 1986, s. 118.

12 Çorak: Toprak damlara çekilen su geçirmez bir çeşit killi toprak. Hasol, *a.g.e.*, s. 138.

13 İmla: Ar. (Toprak) Doldurma. Hafir karşıtı. Hasol, *a.g.e.*, s. 238.

14 Su'ûd: Yukarı çıkma, yükseğe çıkma, yükselme. Şemseddin Sami, *a.g.e.*, s. 826.

15 Memşâ: Ayakyolu. Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 730.

Tülen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
30	1,06	10	1425870
32	1,06	7	
31	1,06	7,12	
40	1,06	7,12	

Mezkûr Kenisa/Kinisa? Dağı eteğinden Sağır Kulesine varıncaya kadar çorak kaya olub hafr-ı esâs müşkül olduğundan külünk ile münfekk olunarak hendek güşâdı.

Tülen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
135	8	4	488800

Salifü'z-zıkr Kenisa/Kinisa? Dağından Sağır Kulesine varıncaya kadar hendek-i mezbûrun vareste tarafeyni nim zirâ^[16] arzında taş, bilâ-harc kuru divâr ve derûni tûrâb imlâlî tûfeng-endâz siperi inşası.

Tülen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
135	6,6	1,12	101250

Ve salifü'z-zıkr Sağır Kulesi hafr-ı esâs ile zîrinden balâya çıkıncaya kadar zîri üç, balası iki sıra meşe-i kebîrden gizli hatul ve sagîrinden piştûvânî ve kum kireç ile memzûc taş-ı cedîd ile mâmûl ve bir yüzü kum kireç derzli tahtânî ve fevkânî iki sıra tûfenk-endâz mazgallı kezik derûnu bevân-ı kebîrden taban ve üzeri çam kirişi ve tahta döşemeli iki saat mesâfeden nakl-i berle üzeri çorak imlâlî ve derûnunda bir adet ocak ve neccârkârî pencere ve kanatlı ve mükemmel kapı ve kilitli ve su'ûd için taş nerdibânî ve haricinde bir aded memşâlî metin kule inşası.

Tülen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
29	1,12	8,6	387450

Ve yine Sağır Kulesinden Muhafız Kulesine varıncaya kadar hafr-ı esâs ile kezik hendek güşâdı.

Tülen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
135	8	4	259200

Ve yine hendek-i mezbûr ve tahtından siper tahtına çıkıncaya kadar bir zirâ'

16 Zira': Ar. Orta parmak ucundan dirseğe kadar olan, 75 ile 90 cm. arasında değişen çeşitleri bulunan eski bir uzunluk ölçüsü. Zira'-i mimari: 757-758 mm.'lik arşın. Mimar arşını. Doğan Hasol, a.g.e., s. 553.

arzında taş ile kuru beden dîvârı inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
130	1	4	156000

Ve hendek-i mezbûr verâsında beden dîvârı üzerine tarafeyni nim zirâ' arzında taş ile bilâ-harc kuru dîvâr ve derûnu bir tûrâb imlâlî tüfenk-endâz siperi inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
180	6,12	1,12	210600

Ve hendek-i mezbûr tahtından sahrâ şev^[17]i tahtına çıkıncaya kadar bilâ-harc kuru astar dîvârı inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
180	1	5	277500

Ve mezbûr Kılavuz Kulesi hafr-1 esâs ile zîrinden balâya çıkıncaya kadar zirî üç üç iki sıra meşe-i kebîrden gizli hatıl ve sagîrinden pîştuvânlı ve kum kireç harcıyla memzûc taş-ı cedîd ile ma'mûl ve derzli kârgîr kule inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
28	2	8	403200

Ve mezkûr Muhafız Kulesi fevkinde asâkir zabitanı iskânı için etrâf-ı erba'sı on sekiz parmak arzında hâlis harcıyla memzûc taş dîvârlı üzeri taban ve kirişli ve üzeri kezik sütun ile fevki kum kireç harcıyla memzûc kiremid puşideli^[18] ve sekefli^[19] ve tahta basma tavan ve derûnları kebîr tuğla döşemeli ve iki adet oda ve bir sofa ve dolma dîvâr odalı ve odalar derûnunda birer adet ocak ve sundra? ve dolaplı ve birinin derûnunda demir bir mukallik cam çerçeve ve kanat ile iki adet pencere ve bir adet ocaklı ve derûn-ı birünü beyaz sıva ve mükemmel kapılı ve kanat kilitli ve odalar verâsı sofa ve etrâfı dehliz ve kepenk ve bir adet memşâ ve abdesthâneli ve taş nerdibânlı ve tahtında diğer dört adet oda ve taş ile dolma dîvâr bölmeli ve odalar derûnlarında birer adet ocak ve ikişer pencere ve derûnları beyaz sıvalı ve kapı ve kilitli müştemilât tekmîliyle odalar inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Masraf (âkçe)
---------------	----------------	---------------

17 Şev: 1. İnşîli yer, bayır. 2. Eğik, meyilli. Hasol, a.g.e., s. 479.

18 Puşide: Örtülmüş. 2. Örtü. Ferit Devellioğlu, a.g.e., s. 1042, Far. Türbelerde sandukaların üzerine örtülen türbe yeşili kumaş, örtü. Hasol, a.g.e., s. 416.

19 Sekef: Çatı, dam. Şemseddin Sami, a.g.e., s. 727.

11,12	11	379500
-------	----	--------

Ve yine mezkûr Muhafız Kulesinin tarafeyninde asâkir iskânı için etrâf-ı erba'ası kum kireç harcıyla taş divârlı ve üzeri taban ve kirişli kezik üzeri tahta kaplı ve iki saat mesâfeden nakl-i berle üzeri çorak imlâlî ve fevkinde bir buçuk zirâ' kaddinde tüfenk-endâz mazgallı bir tarafı üç adet oda ve bir kahve ocağı ve öbür tarafında dahi iki adet oda ve bir ahır bölmeli ve oda-i mezbûreler derûnlarında birer adet ocak ve pencere ve kanallı ve mükemmel kapılı ve kilitli, asâkire mahsus koğuşlar inşâsı.

Tülen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Masraf (âkçe)
25	6,12	507000
27	6,12	

Ve koğuş-ı mezbûreler pişgâhı^[20] bârândan çamur olmağla çamur-ı mezbûru def' için kaldırım misüllü kayağan^[21] döşemesi.

Tülen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Masraf (âkçe)
26,12	6	573000
22	8	
25	1,12	
15	7	

Ve salifü'z-zıkr Muhafız Kulesinden Hacı Süleyman Kulesine varıncaya kadar hafr-ı esas ile kezik hendek güşâdı.

Tülen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
195	7	5	307125

Ve yine koğuş-ı mezbûrların tarafeyninde etrâf-ı selâsesi taş divâr ve üzeri taban ve kirişli kezik üzeri çorak imlâlî ve derûnu tahta döşemeli ve basamak ve lâğımlı ve kapılı iki adet memşâlar inşâsı.

Tülen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Masraf (âkçe)
3,12	3	37800
3,12	3	

20 Pişgâh, Ön, huzur. Şemseddin Sami, a.g.e., s. 397.

21 Kayağan taş: jeol. İnce taneli toprağın metamorfik değışmelerinden oluşan, fillat grubundan, hafif, yumuşak ve koyu mavimtırak bir taş. Arduvaz, kayrak. Yaprak yaprak kullanılabildiğı için binaların çatılarını örtmekte ve taşttahta yapmakta kullanılır. Hasol, a.g.e., s. 269-270.

Ve yine hendek-i mezbûr tahtından siper tahtına çıkıncaya kadar taş bilâ-harc kuru beden dîvârı inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
190	1	5	285000

Ve hendek-i mezbûrun beden dîvârı üzerinde tarafeyni nim zirâ' arzında taş ile kuru dîvâr ve derûnu tûrabî imlâlî tüfenk-endâz siperi inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
115	6,6	1,12	129450

Ve yine hendek tahtından sahrâ şevi tahtına çıkıncaya kadar taş ile bilâ-harc kuru astar dîvârı inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
180	1	5	280000

Mare'z-zikr Hacı Süleyman Kulesi hafr-ı esas ile zirinden balâya çıkınca zirî üç, balâsı iki sıra meşe-i kebîrden gizli hatıl ve sağırinden pîştuvânlı ve kum kireç harcıyla memzûc taş-ı cedîd ile ma'mûl bir yüzü kum kireç derzli tahtânî ve fevkânî iki sıra tüfenk-endâz mazgallı ve bevân-ı kebîrden taban ve çam kirişli ve üzeri tahta kaplı iki saat mesâfeden nakl-i berle üzeri çorak imlâlî derûnunda iki adet oda ve hâlis harcıyla taş dîvâr bölmeli kezlik odalar derûnu birer ocak ve pencere ve karnatlı ve mükemmel kapı kilitli ve üzerine su'ûd için taş nerdibânlı ve haricinde bir adet memşâlî kârgîr ve metin ve müstâhkem kule inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
40	2	6	691200

Ve yine mezbûr Hacı Süleyman Kulesinden Karaoğlu Bağı nihâyetine varınca-ya kadar hafr-ı esâs ile kezlik hendek güşâdı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
120	8	4	172800

Ve mezbûr hendek tahtından siper tahtına çıkıncaya kadar taş ile bilâ-harc kuru beden dîvârı inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)

120	1	5	180000
-----	---	---	--------

Ve mezbûr beden dîvârı üzerine tarafeyni nim zirâ' arzında taş ile bilâ-harc kuru dîvâr ve derûnı tûrâb imlâlî tüfenk-endâz siperi inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
115	6,12	1,12	134565

Ve yine siper-i mezbûrdan Kara Binbaşı Kulesine ve kule-i mezbûrun dahi kezlik atık Ordu Kapısına varıncaya kadar vasâtî çukur tarafeyni beraber olduğu mülâbesesi ile seyl-âb tecemmû' eylediğinden hendek hafır ve güşâdı terk olunarak zîri bir buçuk balası bir zirâ' arzında hâlis harcıyla memzûc gizli hatıl ve pîştuvânlı ve iki üç zirâda bir tüfenk-endâz mazgallı derûn-ı birûnu kum kireç derzli siper dîvârı inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
55	1,6	5	745500
87	1,6	5	

Ve siper-i mezkûr karşısında şev-i sahrâ tarafında astar dîvârı misüllü bilâ-harc taş ile kuru dîvâr inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
169	1	2	127000
11	1	2	
32	1	2	

Ve mezbûr astar dîvârının verâsını terfî için âhâr mahâlden tûrâb nakliyle şev-i sahrâ imlâsı mâ' ücret-i nakliye.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
140	20	1,6	78750

Ve mezkûr şev-i sahrâ tahtında olan astar dîvârının iki mahalline sey-âb ce-reyânı için taş ve hâlis harcıyla memzûc iki adet kargir kemer inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
3,12	1,12	3	34000
3,12	1,12	3	

Salifü'l-beyân Kara Binbaşı Kulesi hafr-1 esâs ile zîrinden balâya çıkıncaya kadar zîri üç balâsı iki sıra meşe-i kebîrden gizli hatıl ve sağırinden pîştuvânlı ve kum kireç harcıyla memzûc ve taş-1 cedîd ile mâ'mûl ve peşrevîsi kum kireç derzli tah-tânî ve fevkânî iki sıra tüfeng-endâz mazgallı ve bevân-1 kebîrden taban ve üzeri çam kırıli ve kezik tahta kapı iki saat mesâfeden nakl-i berle üzeri çorak imlâlî ve derûnunda iki adet oda ve hâlis harcıyla dolma dîvâr bölmeli kezik odalar derûnu birer ocak ve neccârkârî pencere ve kanatlı ve mükemmel kapı ve kilitli ve üzerine su'ud için taş nerdibânlı ve haricinde bir adet memşâlî metîn ve müstâhkem kule inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
38	2	7,12	615600

Ve mezkûr Kara Binbaşı Kulesi ile Hamamcıoğlu Kulesi vasâtında iki tarafları hafr-1 esâs ile taş cedîd ve hâlis harcıyla memzûc ve meşeden hatıl ve pîştuvânlı ve kum kireç derzli ve paye dîvârlı ve talya/talpe?'dan çatma, çifte kanat ökçe demirli, verâsı sürgü ile merbût hendek kapısı inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
16,12	1,6	6	103950

Ve kapı-yı mezkûr fevkinde etrâf-1 erba'sı taş dîvârlı ve üzeri taban ve kırıli ve kezik üzeri tahta kaplı, âhâr mahâlden nakl-i berle üzeri çorak imlâlî, pencere ve kanatlı ve mükemmel kapı ve kilitli ve derûn-1 birûnu beyaz sıvalı kapıcı odası inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Masraf (âkçe)
5	4	36000

Ve kapı-yı mezbûrun derûn-1 birûnu bârândan çamur olmağla müceddeden kaldırım döşemesi inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Masraf (âkçe)
25	1,12	11475
15	7	

Ve kapı-yı mezbûrdan Hamamcıoğlu Kulesine varıncaya kadar hafr-1 esâs ile kezik hendek güşâdı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
---------------	----------------	----------------	---------------

80	7	4	109800
----	---	---	--------

Ve yine hendek-i mezbûr verâsına tarafeyni nim zirâ' arzında taş ile bilâ-harc kuru dîvâr derûnu tûrâb imlâlî tüfenk-endâz siperi inşâsı.

Tülen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
80	6	1,12	64800

Mare'z-zikr mezbûr Hamamcıoğlu Kulesi hafr-1 esâs ile zîrinden balâya çıkıncaya kadar zîri üç, balâsı iki sıra meşe-i kebîrden gizli hatıl ve sagîrinden piştuvânî ve kum kireç harcıyla memzûc taş-ı cedîd ile ma'mûl ve üzeri kum kireç derzli tahtânî ve fevkânî iki sıra tüfenk-endâz mazgallı ve bevân-1 kebîrden uzatma taban ve üzeri çam kırıli kezik üzeri tahta kaplı iki saat mesâfeden nakl-i berle üzeri çorak neccârkârî pencere ve kanatlı ve kapı ve kilitli ve üzeri su'ûd için taş nerdibânî ve haricinde bir adet memşâlî metin ve müstâhkem kârgîr kule inşâsı.

Tülen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
43,12	2	9,12	892620

Ve mezkûr Hamamcıoğlu Kulesiyle Hacı Halil Kulesi vasâtında hafr-1 esâs ile taş-ı cedîd ve hâlis harcıyla memzûc meşe-i kebîrden hatıl ve sagîrinden piştuvânî kezik kum kireç derzli ve paye dîvârlı kapı etrafında olan dîvârların inşâsı.

Tülen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
7	1	8	105840
7	1	10	

Ve yine kapı-yı mezbûrun önünden hendek üzerine yedi sıra taban ve üzeri birbirine memzûc meşe-i kebîrden döşemeli ve bağlamalı kezik kapı-yı mezbûrunda iki tarafları bevân-1 kebîr uzatmalı ve nihâyetleri zincir ile merbût atmalı ve ökçe demirli vasâti millî kalkar cisir inşâsı.

Tülen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Masraf (âkçe)
5,12	5	99000

Ve mezbûrun hendek tahtından cisir tahtına çıkıncaya kadar hafr-1 esas ile taş dîvâr ve hâlis harcıyla memzûc meşeden hatıl ve piştuvânî kezik üzeri bevân-1 kebîr uzatmalı cisir dîvârî inşâsı.

Tülen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
---------------	----------------	----------------	---------------

5	1	4,12	54000
5	1	4,12	

Ve yine cisr-i mezbûr kapısı derûnunda ve şev-i sahrâ tarafında olan tarike müceddeden kaldırım döşemesi inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Masraf (âkçe)
20	4	7200

Ve salifü'z-zikr Hamamcıoğlu Kulesinden Hacı Halil Kulesine varıncaya kadar hafr-ı esâs ile kezklik hendek inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
200	7	5	315000

Ve yine hendek-i mezbûr tahtından siper tahtına çıkıncaya kadar taş ile bilâ-harc kuru beden dîvârı inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
180	1	5	270000

Ve mezkur beden dîvârının verâsında tarafeyni nim zirâ' arzında taş ile bilâ-harc kuru dîvâr ve derûnu tûrâb imlâlî tûfeng-endâz siperi inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
190	6	1,12	205200

Ve hendek-i mezbûr tahtından sahrâ-yı şev tahtına çıkıncaya kadar kayur ve taş ile bilâ-harc astar dîvârı inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
180	1	5	270000

Ve mezkûr Hacı Halil Kulesi hafr-ı esas zirinden balâya çıkıncaya kadar zirî üç, balâsı iki sıra meşe-i kebirden gizli hatıl ve sagîr beden piştuvânlı ve kum kireç harcıyla memzûc taş-ı cedîd ile ma'mûl ve bir yüzü kum kireç derzli tahtânî ve fevkânî iki sıra tûfeng-endâz mazgallı bevân-ı kebirden uzatma taban ve çam kirişli kezklik üzeri tahta kaplı iki saat mesâfeden nakl-i berle üzeri tûrâb imlâlî ve derûnunda iki adet oda ve hâlis harcıyla dolma dîvâr bölmeli kezklik odalar derûnunda birer ocak ve neccârkârî pencere ve kanatlı ve mükemmel kapı kilitli ve üzerine su'ud

içün taş nerdibânlı ve haricinde birer adet ocak ve memşâlı hâlis harcıyla metîn ve müstâhkem kârgîr kule inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
41	1,13	12	797040

Ve yine mezbûr Hacı Halil Kulesinden Mühendis Kulesine varıncaya kadar hafr-ı esâs ile kezlik hendek güşâdı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
200	7	5	315000

Ve hendek-i mezbûr tahtından siper tahtına varıncaya kadar taş ile bilâ-harc kuru beden dîvârı inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
200	1	5	300000

Ve mezkûr hedek dîvârı verâsına tarafeyni nim zirâ' arzında kuru taş ile bilâ-harc dîvâr ve derûnu tûrâb imlâlî tûfeng-endâz siperi inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
200	6	1,12	216000

Ve yine hendek-i mezbûr tahtından sahrâ-yı şev tahtına çıkıncaya kadar taş ile bilâ-harc kuru astar dîvârı inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
200	1	5	300000

Ve mare'z-zikr Mühendis Kulesi hafr-ı esâs ile zîrinden balâya çıkıncaya kadar zîri üç, balâsı iki sıra meşe-i kebîrden gizli hatil ve sagîrinden pîştuvânlı ve kum kireç harç ile derzli tahtânî ve fevkânî iki sıra tûfeng-endâz mazgallı ve bevvân-ı kebîrden taban ve çam kirişli ve kezlik üzeri tahta kaplı iki saat mesâfeden nakl-i berle üzeri çorak imlâlî ve derûnunda iki adet oda ve taş ile dolma dîvâr bölmeli kezlik odalar derûnunda birer adet ocak ve neccârkârî pencere ve kanallı ve mü-kemmel kapı ve kilitli üzerine su'ûd için taş nerdibânlı ve haricinde bir adet memşâlı metîn ve müstâhkem kârgîr kule inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)

42,6	1,12	12	821340
------	------	----	--------

Ve kule-i mezkûr ile Köprü Kulesi vesâtında vaki siper dîvârına varıncaya kadar hafr-ı esâs ile hendek güşâdı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
100	7	4	126000

Ve hendek-i mezbûr tahtından siperi tahtına çıkıncaya kadar taş ile bilâ-harc kuru beden dîvârı inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
100	1	4,12	135000

Ve mezbûr beden dîvârı üzerine tarafeyni nim zirâ' arzında taş ile bilâ-harc kuru dîvâr ve derûnu tûrâb imlâlî tûfeng-endâz siperi inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
90	6	1,12	32400

Ve mezbûr beden dîvârı üzerine tarafeyni nim zirâ' arzında taş ile bilâ-harc kuru dîvâr ve derûnu tûrâb imlâlî tûfeng-endâz siperi inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
90	6	1,12	32400

Ve hendek-i mezbûr tahtından sahra-yı şev tahtına çıkıncaya kadar taş ile bilâ-harc kuru astar dîvârı inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
100	1	4,6	127500

Hendek-i mezbûr nihâyetinden Köprü Kulesine varıncaya kadar bayır olub hafrı ve güşâdı terk olunarak taş-ı cedîd ve hâlis harcıyla memzûc meşeden gizli hatıl ve piştuvânlı ve derûn-ı birûnu kum kireç derzli ve üzeri harpeşteli ve müte-addid tûfeng-endâz mazgallı siper dîvârı inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
95	1	5	399000

Salifü'z-zıkr Köprü Kulesi hafr-1 esas ile zîrinden balâya çıkıncaya kadar zîri üç balâsı iki sıra tûfeng-endâz mazgallı hatıl ve sagîrinden piştuvânlı ve kum kireç harcıyla memzûc taş-1 cedîd ile mamul ve bir yüzü kum kireç derzli tahtânî ve fevkânî iki sıra tûfeng-endâz mazgallı ve bevân-1 kebîrden uzatma taban ve üzeri çam kırıli kezik üzeri tahta kaplı iki saat mesâfeden nakl-i berle üzeri çorak imlâlî ve derûnunda iki adet oda ve hâlis harcıyla taş dîvâr bölmeli kezik odalar derûnunda birer ocak ve neccârkârî pencere ve kanatlı ve mükemmel kapı ve kilitli üzerine su'ûd için taş nerdibânlı ve haricinde bir adet memşâlî kargir metîn ve müstâhkem kule inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
41	1,12	12	797040

Ve yine mezkur Köprü Kulesinden Dere canibine varıncaya kadar bir zirâ arzında meşe-i kebîrden gizli hatıl ve peştuvânlı taş-1 cedîd ve hâlis harcıyla memzûc derûn-1 birûnu kum kireç derzli ve üzeri harpeşteli ve müteaddid tûfeng-endâz mazgallı siper dîvârı inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
45	1	5	189900

Ve salifü'z-zıkr kulelere su'ûd için zîrinden balâya çıkıncaya kadar kum kireç harcıyla memzûc ve hatimli kezik üzeri kayağan basamaklı kargir on iki adet nerdibânlar inşâsı.

Adet	Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
12	12	1	2	belirtilmemiş

Ve mezkûr kuleler pişgâhında etrâf-1 selâsesi taş dîvâr ve üzeri taban ve kırıli kezik üzeri çorak imlâlî ve derûnu tahta döşemeli ve basamaklı ve lâğımlı on bir adet memşâlar inşâsı.

Adet	Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Masraf (âkçe)
11	3,12	3	belirtilmemiş

Atık Kal'a derûnunda münâsib mahalle cebe vaz'ına mahsus evvel emirde dörder zirâ arzında hafr-1 zemîn ile ve sahil deryâ olduğundan tûrâbî çorak ve kara sülûk olub, ikişer üçer zirâ meşeden kazıklı ve üzeri meşe keresteden dörder sıra ızgaralı ve zincirli ve yine meşe-i kebîrden gizli hatıl, sagîrinden piştuvânlı ve bir buçuk zirâ arzında kârgîr dîvârlı ve derûn-1 mahâllinde üç adet kârgîr sütunlu ve sütun-1 mezbûrelerden etrâf dîvârları üzerine birbirlerine dokuz mahalde çember

paye misüllü kebîr tuğladan kemerli ve kemer-i mezbûreleri birbirinin rabtı için cedîd ahen ile bağlamalı ve üzeri kezlîk kebîr tuğladan kârgîr toloslî^[22] ve fevki kiremit kilim puşîdeli ve üzeri dörder zirâ' kademinde tûrâb imlâlî ve tekrar tûrâb-ı mezbûr üzerine hâlis harcıyla kayağan taşî dõşemeli kezlîk derûnu meşe keresteden ızgara dõşemeli ve kezlîk derûn kapısı küfeki^[23] taşından sõge^[24] ve kemerli ve mükemmel kanat zerrelî ve menfes için demir parmaklık ve sac demir kanat ile beş adet pencereli ve kapı pîşgâhî kârgîr süs ve dörder adet demir basamaklı ve haricinde kezlîk yığma küfeki taşından sõge ve kemerli derûnu talya/talpe? tahtasından çatma ve sathî yüz on beş kubbe sac demir kaplı kanallî ve asma kilitli alât-ı âhenî ve müstemilât-ı layıkâ ile metin ve müstâhkem ber-vech-i muharrer kârgîr cebehâne inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Masraf (âkçe)
26,8	12,20	2027750

Ve cebehâne-i mezbûrun etrâf-ı erba'asını muhâfâza için zîri bir buçuk balâsı bir zirâ' arzında meşe-i kebîrden gizli hatıl ve sağırinden pîştuvânî ve taş-ı cedîd ve hâlis harcıyla memzûc, derûn-ı birûnu kum kireç derzli ve üzeri perde dîvârlî ve kezlîk üzeri harbeştelî iki kat perde dîvârî inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
100	1,6	11,12	1565540
46,18	1,6	9	

Ve yine cebehâne-i mezbûrun vesâtında etrâfî küfeki taştan sõge ve kemerli ve dolabından birbirine memzûc meşeden kuşaklı derûnu meşe tahtasından çatma ve sathî yüz yirmi kubbe sac demir kaplı ve ökçe demirli ve Semerkant asmalı kârgîr nişînlî metin ve müstâhkem orta kapısı inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
---------------	----------------	----------------	---------------

- 22 Tolos: Hâlaf dönemi mimarisinde görülen, dairesel planlı, taş temel üzerine kerpiç dîvârlî, ahşap malzemenen kubbe tavanlı yapılarla özdeş tutulmaktadır. Bazı toloslarda, bitişik inşa edilmiş "dromos" adı verilen, yapıya eklenmiş dörtgen planlı yapılar görülmektedir. Anadolu'da bu tarz yapılar mevcuttur. Tolosların çapları değişken olup 1,75 metre ile 7,75 metre arasında değişebilmektedir. Küçük çaplı tolosların, konut olarak kullanılmak için çok küçük olduğundan zahire ambarı olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Dörtgen planlı odaların da konut olduğu, bitişik tolosun da zahire ambarı olduğu söylenebilir. <https://tr.instela.com/tolos--162943>
- 23 Küfeki (Kefeki):Yapılarda kullanılan, açık renkli işlenmesi kolay bir taş çeşidi. bakırköytaşî. Kefeki; kum, çakıl ve midye kabuklarının zamanla bağlayıcı maddelerle birbirine yapışmalarından oluşur. Ocaktan çıkarıldığı zaman nispeten yumuşak olan kefeki zamanla sertleşir. Bu taş Osmanlı dönemi yapılarında çok kullanılmıştır. Hasol, *a.g.e.*, s. 273-274.
- 24 Sõge: Kapı ve pencerinin kanadını tutmak üzere dîvâra rabt olunan çerçevenin dört tarafının beheri. Şemseddin Samî, *a.g.e.*, s. 749.

2	2	5	48000
---	---	---	-------

Ve mezkûr muhâfız divârının tarafeyni kârgir payeli, üzeri bir sıra meşe-i kebirden taban kezlik meşe kerestesi döşemeli ve mükemmel mahiyye ve sukûflu ve tahta basma tavan ve üzeri kiremit kalem puşideli ve derûn perdesinin mermerden demir giz ve kurşun zebân ile merbût boğum söğö ve kemerli ve balâsı mermer üzerine mahkûk tuğrâ-yı al-i şan ile tarih tahrirli ve pirinçten dökme ay ve yıldızlı ve dolabiden^[25] birbirine mümtezic meşe-i kebirden kuşaklı derûni karaağaç tahtasından çatma ve vechi iki yüz elli kubbe sac demir kaplı ve kebir mismarlı çifte kanatlı ve demir somun ve milli ve Semerkand asmalı ve kilitli ve kârgir nişinli ve müstemilât-ı layıkâ ile tekmili metin ve müstâhkem cebehâne kapısı inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
1,12	2,14	7	150000

Ve salifü'l-beyân Atik Kal'ada vaki' Zindan Kulesi pişgâhında sahil-i deryâda tarafeyni meşe kazığı ve Mersin çubuğundan çit örmeli ve iki sıra kuşaklı ve derûnunda metânet için bağ ve payanda ve derûnu ve mazgallar tûrâb imlâlî top siperi inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
80	5,12	2,18	150000

Mazgal mahalli için;

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Siper ile birlikte toplam Masraf (âkçe)
2,12	4	1,12	213880

Ve yine tabyâ-i mezbûrun tarafeyni muhâfâza için bir kat çubuk ve bir kat tûrâb imlâlî ve mazgallı derûnu ve siperlerin birûnu çim kaplamalı ve meşe ağacı çubuğuyla merbut çimden mesnû' muhâfâza siperleri inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
27	3,12	2	109660
60	3,12	2	

Ve yine tabyâ-i mezbûrun topları tahtına kebir ve kalya ve hâlis harcıyla kayagan taşından top döşemesi inşâsı.

25 Dolab: 1. İçine eşya ve saire konulan raflı veya rafsız göz. 2. Hile, dek, dubara. 3. Kuyudan su çıkarmaya yarayan ağaçtan veya demirden yapılmış çark. 4. Devreden, dönen. 5. Bedestenin içindeki küçük dükkânlar. Ferit Devellioğlu, s. 224.

Adet	Tülen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Masraf (âkçe)
6	9	4	244280

Ve yine tabyâ-i mezbûrun kapısı üzerinde etrâf-ı erba'ası sütun ile dolma divâr bölmeli ve üzeri taban ve kirişli kezklik üzeri tahta kaplı ve iki saat mesâfeden nakl-i berle üzeri çorak imlâlî ve derûnunda iki adet oda ve kezklik dolma divâr bölmeli ve odalar derûnu birer adet ocak ve neccârkârî pencere ve kanatlı ve mükemmel kapılı ve kilitli derûn-ı birûnu beyaz sıvalı ve nerdibânlı asâkir iskânî için odalar inşâsı.

Tülen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Masraf (âkçe)
12	4,6	91800

Ve mezbûr tabyânın derûnu mühimmât vaz'ı için etrâf-ı erba'ası taş divârlı üzeri taban ve kiriş vaz'ıyla kezklik üzeri tahta kaplı ve çorak imlâlî ve mükemmel kapı ve kanatlı iki adet mühimmât mahzenleri inşâsı.

Tülen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
3,12	2,7	2	50400
4,06	4,18	2	

Yukarıda transkripsiyonunu verdiğimiz iş ve keşifler ile bunlara ait akçe cinsinden masraflar, Kuşadası merkezinde düşünülen askeri nitelikteki inşaat faaliyetleridir. Aşağıdaki veriler ise Güvercinadaki askeri nitelikteki inşaat faaliyetlerine ait olup her iki alandaki işlerin niteliği dikkatlice incelendiğinde, 1829 yılında, Kuşadası'nın hem merkezinin hem de önündeki Güvercinadanın tam bir askeri üs konumuna sokulmaya çalışıldığı görülür. Aydın yerel tarihçilerinden Mustafa Kenan Özkan'a göre 1534 yılında Cezayir Bahr-ı Sefid Beylerbeyi Barbaros Hayreddin Paşa tarafından yaptırıldığı belirtilen Güvercinadanın^[26] daha önceden de örneğin XVIII. yüzyıl sonları ve XIX. yüzyıl başlarına ait Osmanlı arşiv belgelerinde önemli bir askeri üs konumuna sokulmak istendiğini görülmektedir.^[27] Zaman zaman Kuşadası'na gelen seyyahlar da şehirdeki bu askeri yapılar hakkında bilgi vermektedirler. Örneğin 1809-1811 yılları arasında seyahatlerini yapmış olan J. Galt; şehrin önünde üzerinde kare planlı bir kule bulunan adanın yer aldığını, bu kulenin yalnızca denize doğru savunma yaptığını, şehri çevreleyen kalenin ise eski olduğunu aktarır.^[28]

26 Mükerrrem Kürüm-Mustafa Kenan Özkan, "Aydın'daki Türk Dönemi Eserleri", *Aydın İl Tarihi*, T.C. Aydın Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayını, Ankara 2012, s. 299.

27 Bülent Çelik, "XVIII. Yüzyıl'da Kuşadası Kalesi", *II. Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu, 5-9 Kasım 2008* içinde, Kuşadası Belediyesi Kuşadası 2008, s. 160.

28 J. Galt, *Letters From the Levant: Containing Views of the State of Society, Manners, Opinions and Commerce in Greece and Several of Pirincipal Islands of the Archipelago*, Published by T. Cadell-W. Davres, London 1813, s. 283-286'dan alıntılan Tok, a.g.e., s. 63.

Kuşadası gibi görece küçük bir yerleşim biriminin askeri açıdan bu denli korunaklı bir tahkimata dönüştürülmesinin şüphesiz 1821-1829 yıllarında Mora'da başlayan Yunan isyanıyla ve buna bağlı olarak 1827'de Mora'da Navarin'de demirli Osmanlı donanmasının İngiliz-Fransız ve Rus gemilerinden oluşan ve Baltık-Manş Denizi-Cebelitarık Boğazı-Akdeniz yoluyla Navarin Körfezine gelen müttefik donanması tarafından yakılması ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Ege Denizi'nde acı mağlubiyetler yaşayan Osmanlı Devleti, Kuşadası'ndaki bu tahkimatla Ege kıyılarını olası bir İngiliz-Fransız-Rus donanması saldırısına karşı güvenceye almak istemiştir. Bu kayıtların tutulduğu defterde şehirde bulunan kulelerin isimleri de verilmiştir. Sağır Kulesi, Kılavuz Kulesi, Muhafız Kulesi, Hacı Süleyman Kulesi, Kara Binbaşı Kulesi, Hamamcıoğlu Kulesi, Hacı Halil Kulesi, Mühendis Kulesi, Köprü Kulesi isimli kulelerin varlığı yukarıda belirttiğimiz şehrin askeri yönünün kuvvetlendirilmesine yönelik savımızı desteklemektedir. Atik Ordu Kapısı, Karaoğlu Bağı ve Dere gibi yer isimleri de Kuşadası şehri ile ilgili defterde geçen diğer özel isimlerdir.

2. Güvercinada'da Yapılan İnşaat

Kuşadası mukabilinde beşyüz zirâ' mesâfeyi şamil, derûn-ı deryada vaki Küçük Ada kal'asının etrâf-ı erba'asında olan hisâr dîvârları müşrif harab olub tekrâr hafr-ı temel ile taş-ı cedîd ve hâlis kum kireç harcıyla memzûc, zîrinden balâya çıkıncaya kadar meşe-i kebîrden gizli hatıl ve sagîrinden piştuvânlı ve derûnunda mai leziz olmayub, kezklik erzâk-ı lâzimesi dahi kara tarafından kayıklar ile nakl olunarak hâlis harcıyla derûn-ı birûnu kum kireç derzli ve müteâddid tüfenk-endeâz mazgallı, dairen-mâdâr, hisâr dîvârları inşâsı.

Devren (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
19,12	1,06	7	6101400
35	1	6	
36	2	6	
46	2,12	5,12	
12,12	1,06	4,06	
89,12	2,06	6,12	
12	1,12	7	
63,12	3	7	
162	2	6,12	
15,12	3	7	
19,12	1,12	7	
10,18	1,12	2,18	
81	1	2	
75,12	1	2	

Ve yine kal'a-i mezbûrun bazı yerleri köhnemiş olub hedmi muktezî olduğundan, hedmiyle tekrar beden dîvârı inşâsı

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
18	2,06	3,12	Belirtilmemiş
25	2	5	

Ve yine Masar^[29] Kapısının tarafeyni mürtefi kubbe olduğundan beden dîvârına paye misüllü derûnu taş-ı cedid ve hâlis harcıyla memzûc zîrinden balâya çıkıncaya rihtli^[30] ve meşeden gizli hatıl ve piştuvânlı ve birûnu kezlik kum kireç derzli iki kıta kule bedenleri inşâsı

Devren (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
22	3,6	13,12	2249505
23	3	10,12	

Ve kal'a-i mezbûrun bazı münâsib mahâllerine ve kapılar üzerinde vaki bir zirâ' arzında etrâf-ı erba'sı hâlis harcıyla memzûc taş dîvârlı ve üzeri taban ve kirişli kezlik üzeri tahta kaplı âhâr mahâlden nakl-i berle üzeri ikisinin çorak imlâlî ve diğerinin kiremid puşideli, pencere ve kanallı, mükemmel kapılı ve derûn-ı birûnu derzli, beş kıta karakolhâne inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Masraf (âkçe)
4,12	3	135900
4,12	3	
5	4,12	
3	2,18	
4	4	

Ve yine ada-yı mezbûr derûnunda atik kale pişgâhında asâkir iskâmı için etrâf-ı selâsesi taş dîvârlı üzeri budaklı taban ve kirişli kezlik üzeri tahta kaplı âhâr mahâlden nakl-i ber üzeri çorak imlâlî ve derûnlarında birer adet ocak, pencere ve kanatlı ve mükemmel kapılı birinin derûnunda dahi matbâh ocaklı ve derûnları kum kireç derzli dört adet odalar inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Masraf (âkçe)
---------------	----------------	---------------

29 Masar: Yeniçerilerin yılın ilk üç ayında, muharrem, safer ve rebîülevvel'de aldıkları ulufe. Mehmet Mert Sunar, "Ulufe", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2012, C. 42, s. 124.

30 Riht (raht): Basamak aynası. Hasol, *a.g.e.*, s. 425.

20,12	8,18	508500
5,06	3,12	
6	5,12	
7,6	7	

Ve mare'z-zikr ada-yı mezbûrenin dîvârı üzerine etrâf-ı erba'aları kazıklı meşeden nim arşında bir dikine şevli zirî balâsına kadar meşe keresteden iki kat kuşaklı ve derûnunda metânet için iki kat heşgine? bağlamalı etrâfı Mersin çubugundan çit örmeli derûnları tûrâb imlâlî müteaddid mazgallar güşâdıyla ber-vech-i muhârrer top siperleri inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Mazgal mahalli (adet)	Tûlen(zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Toplam Masraf (âkçe)
46-34=12	3,18	3,12	7	3,18	4	1,12	37800

Ve tabya-i mezkûrun topları tahta-i kebîr ve kalın kayağan taşı hâlis harçıyla rihimî^[31] top döşemesi inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Masraf (âkçe)
46-20=26	12	112320

Ve ada-i mezkûrenin vasatında Atik Kulesi derûnunda mevcûd sahrîç^[32] derûnu müşrif harâb olub Horasan kireç ile rihimî tamiri ve yağlı kireç ve Horasan ile etrâf dîvârlarının sıvası tecdidî ve kezlîk üzeri yağlı lökün^[33] ile zılallî^[34] ve kule-i mezbûrun haricinde diğerk atik sahrîcin derûnu tûrâb dolmuş olmağla derûnunun tathîri ve etraf dîvârlarının iki zirâ' kademinde Horasan kireç ile kebîr tuğla ile tecdidî ve kezlîk etrâf-ı erba'asının sıvaları tāmîri ve üzeri yağlı lökün ile zılallî ve fevkinde kemer olmayub meşe-i kebîrden birbirine çatma taban ve üzeri birbirine memzûc meşe-i sağır döşemeli iki aded sahrîçlerin tāmîri.

Devren (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Masraf (âkçe)
17	6	99600
8	4	

31 Rihimî: Kumlu. Rihim: Kumsal. Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 1072.

32 Sahrîç=sarnîç.

33 Lökün: Kirece zeytinyağı dökülerek yapılan bir macun. Eskiden mustukları hazneye ve su borularına tutturmak gibi işlerde kullanılırdı. Hasol, *a.g.e.*, s. 329.

34 Zılallî, Gölge. Şemseddin Sami, *a.g.e.*, s. 918.

Ve sahrıç-ı mezbûrun derûnına mai hatr cem' ve cereyânı için derûnına şev verilerek tûrâb imlâsıyla üzerine kebîr ve kalın kayağan taştan kaldırım misüllü hâlis harcıyla döşemeli kezlük kum kireç ile araları derzli kayağan döşemesi inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Masraf (âkçe)
36	9	116640

Ve döşeme-i mezbûrun etrâflarına taş-ı cedîd ve hâlis harcıyla memzûc ve üzeri kum kireç derzli dîvâr inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
54,18	1	2	91980

Ve ada-i mezbûrun cânib-i şarkisinde etrâf-ı erba'ası demir gez ve kurşun zebân ile merbût yığma mermer söğ ve kemerli ve dolabîden birbirine mümtaz meşeden kuşaklı ve derûnu meşe tahtasından çatma yek kanatlı ve ökçe demirli ve kârgîr nişinli metîn ve müstâhkem uğru kapısı inşâsı.

'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
2	3,12	15000

Ve salifü'z-zikr adanın limanı önünde derûn-ı birûnı mermer ve demir gez ve kurşun zebân ile merbût boğma söğ ve kemerli balâsı mermer üzerine mahkuk tuğrâ-yı al-î şân ve tarih tahrîrli ve dolabîden birbirine mümtaz meşeden kuşaklı derûnu karaağaç tahtasından çatma ve veçhi iki yüzseksen beş kubbe sac demir kaplı çifte kanat ve kebîr somun milli ve Semerkand asmalı kilitli ve kârgîr nişinli müstemilât-ı layıkâ ile metîn ve müstâhkem kale kapısı.

'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
2,18	5	120000

Ve kapı-yı mezbûr üstünde bâr doldurması kezlük kaldırım döşemesi inşâsı.

Tûlen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Masraf (âkçe)
19,12	5	23400

Ve mezkûr kaldırımın bir tarafını tesviye için taş-ı cedîd ve hâlis harcıyla memzûc dîvâr inşâsı.

Tülen (zirâ')	'Arzen (zirâ')	Kadden (zirâ')	Masraf (âkçe)
19,12	1	3	42000

Bu deftere göre Kuşadası'nda tüm bu askeri inşâ faaliyetleri için yapılan masraf toplamda 31436890 akçe idi. Bunun yukarıda belirttiğimiz faaliyetlerin karşılığı olarak 9669745'i sadece Güvercinada için yapılmıştı. Kayıtlarda üstteki toplam 31436890 akçe, 120 akçe karşılığında guruş'a çevrilmiş 261974 guruş olarak kaydedilmişti. Vefat eden mühendis Mustafa Efendi'ye verilen ve mesarif olarak gösterilen 12406 guruş da bu toplama eklenmiş ve 274380 guruş (548 kese 380 küsur guruş) toplam olarak kaydedilmişti.

SONUÇ

Çalışmamamızın ana kaynağını oluşturan 1829 tarihli Bâb-ı Defteri Başmuhâsebe Binâ Kalemi Defterleri arasındaki (D.BŞM.BNE.d.) 16309 numaralı defter, Kuşadası ve Güvercinadadaki askeri yapıların yenilenmesi ve yeni istihkamların inşaa masraflarını içeren bir keşif defteridir. Çalışmamızın başında da belirttiğimiz üzere bu tür keşif defterleri Osmanlı başkentinde alınan kararalar neticesinde oluşturulmaktadır. Devletin bölgede yapmayı istediği askeri nitelikteki inşâ faaliyetlerini gösteren bu defter genel olarak Kuşadası ve Güvercinadayı içine alan büyük bir askeri inşâ faaliyetini içermektedir. Kuşadası ve çevresi, kurulduğu coğrafi mevki olarak önceden de bu türden askeri özellikteki yapılara sahip bir yerleşim birimidir. Kuşadası şehrinde bir kısmı Osmanlı hâkimiyetinden de önce var olan, birbirinden bağımsız üç ayrı istihkâm bulunmaktadır: Şehrin güneyinde eski bir Bizans kalesi olan Kadıkalesi ile şehir merkezindeki içine XVII. yüzyıl başlarında inşâ edilmiş olan, müstahkem Öküz Mehmed Paşa Kervansarayının da bir parçasını oluşturduğu ve şehri çepeçevre surlarla çevreleyen ana kale ve Evliyâ Çelebi'nin de işaret ettiği, şehrin hemen önündeki Güvercinadadaki küçük karakol. Bu yapıların son ikisi yani ana kale ile şehrin önündeki Güvercinadadaki tahkimatın zamanla daha da güçlendirildiği anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul ile Cezayir, Mısır, Suriye, Kıbrıs gibi uzak coğrafyalar arası seyrüsefer yapan ya da Ege Bölgesi'ndeki verimli ovalarda yetişen tarım ürünlerini İstanbul'a taşıyan gemilerin lojistik destek aldığı, Hristiyan korsan gemilerinden sığındığı korunaklı Kuşadası limanı, bu seyrüseferlerde dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı zamanla önemli bir savunma noktası olma özelliğine kavuşmuştur. Bu askeri özellik zamanla giderek artmış, XVII. yüzyıldaki Osmanlı Devleti'nin Girit kuşatması sırasında ve XVIII. yüzyıldaki özellikle Mora için yapılan Osmanlı-Venedik savaşlarında Kuşadası ve kıyı Ege'deki diğer şehirlerin askeri rolleri daha da önem kazanmıştır. Önceleri Akdeniz'deki çeşitli noktalar ile İstanbul arasındaki deniz trafiğinde ortaya çıkabilecek başta lojistik ve güvenlik meselelerinde dayanak noktalarını oluşturan Kuşadası benzeri küçük yerleşimler, daha sonra başta Venedik olmak üzere rakip ülke donanmalarına karşı oluşturulan bir savunma ağının birer

parçasını oluşturmuşlardı. XVII. yüzyıldan itibaren adım adım, Kuşadası'ndaki askeri tahkimatin büyütüldüğünü ve yukarıda transkripsiyonunu verdiğimiz 1829 yılındaki askeri nitelikli kapsamlı inşa faaliyetlerinde olduğu gibi, şehirde, zaman zaman yapılan yeni eklentiler veya zaten var olan eski yapıların onarımları ile Kuşadası'nın önemli bir askeri liman ve savunma noktası haline getirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Günümüzde bu askeri tahkimattan ancak batı yönünde sur duvarlarının bir bölümü, güneydeki giriş kapısı ve üzerindeki burç ve dükkânların sırtını dayadığı sur duvarları, güneydoğuda altıgen planlı kule/burç, doğu yönünde yine sur duvarları, kuzey yönünde ise sur duvarlarından bazı parçalar, Öküz Mehmed Paşa'nın inşa ettirdiği askeri niteliğe de haiz kervansaray ve buna bitişik kapı ile Güvercinadadaki küçük kale-istihkâm ayaktadır[35]. Güvercinadadaki yapı yakın zamanda restore edilmiştir. Ancak incelediğimiz defterde belirtildiği üzere, Kuşadası şehir merkezinde yapılması düşünülen, kale, sur, siperler, asker ve subay koğuşları, cephanelik, kuleler ve diğer istihkâmlardan yukarıda zikrettiklerimiz haricinde günümüze ulaşabilenleri yoktur. Bu durum; planlanan inşa faaliyetlerinin sadece bazı bölümlerinin, çoğunlukla da Güvercinadada planlananların hayata geçirildiğini bize düşündürmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Bâb-ı Defteri Başmuhâsebe Binâ Kalemi Defterleri (D.BŞM.BNE.d.) 16309.

Yayınlanmış Eserler

- ÇELİK, Bülent, "XVIII. Yüzyıl'da Kuşadası Kalesi", *II. Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu*, 5-9 Kasım 2008 içinde, Kuşadası Belediyesi Kuşadası 2008, ss. 157-162.
- ÇİMRİN, Hüseyin, *Antalya Teke Yöresi Ağzı ve Deyimleri*, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Antalya 2010.
- DAL, Dilara, "Aydın'ın Bir Kıyı kenti Kuşadası", *Aydın İl Tarihi* içinde, T.C. Aydın Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayını, Ankara 2012, ss. 229-238.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 1986.
- EROĞLU MEMİŞ, Şerife, "Osmanlı Kudüs'üne Ait H. 1195/M.1781 Tarihli Keşif Defteri (Değerlendirme-Transkripsiyon)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.21, sa.3, Eylül 2019, ss. 720-752.
- Evlîyâ Çelebi, *Seyahatname*, Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.
- FAROQHI, Suraiya, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1993.
- HASOL, Doğan, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1975.
- KÜRÜM, Mükerrerem-Mustafa Kenan Özkan, "Aydın'daki Türk Dönemi Eserleri", *Aydın İl Tarihi*, T.C. Aydın Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayını, Ankara 2012, ss. 255-315.
- MERCANGÖZ, Zeynep, "Kuşadası Kadikalesi (Anaia)", *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları*, Editörler: Altan

35 Kuşadası ve Güvercinadadaki Osmanlı döneminden kalan günümüz yapıları hakkında bilgilerine başvurduğum, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Araştırma Görevlisi Sayın Mükerrerem KÜRÜM'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca bkz. Mustafa Kenan Özkan, "Kuşadası Kitabeleri", *Geçmişten Geleceğe Kuşadası*, Kuşadası Belediyesi, İzmir 2001, s. 171.

- Çilingiroğlu, Zeynep Mercangöz, Gürcan Polat, Ege Üniversitesi Yayınları 1. Basım İzmir 2012, ss. 404-413.
- ÖZKAN, Mustafa Kenan, "Kuşadası Kitabeleri", *Geçmişten Geleceğe Kuşadası*, Kuşadası Belediyesi, İzmir 2001, ss. 167-178.
- SÖNMEZ, Neslihan, *Osmanlı Dönemi Yapı ve Malzeme Terimleri Sözlüğü*, YEM yayın, Birinci Baskı İstanbul Ağustos 1997.
- SUNAR, Mehmet Mert, "Ulufe", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul 2012, ss. 124-126.
- Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türkî*, 2. Baskı, Çağrı Yayınları İstanbul 1987.
- TOK, Emine, "Kuşadası Güvercinada Kalesi", *Sanat Tarihi Dergisi*, c.XXIII, sa.2, ss. 61-83.

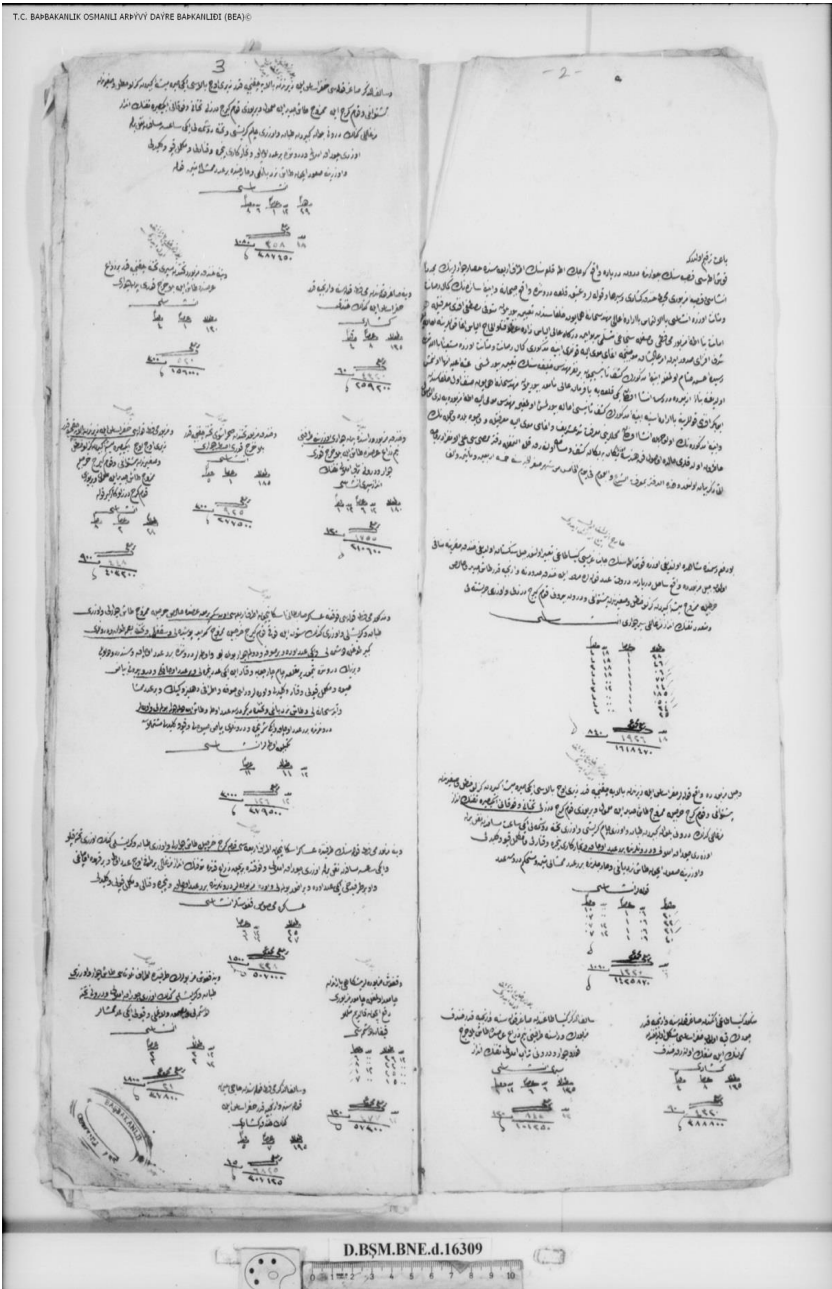
Elektronik Kaynaklar

<https://tr.instela.com/tolos--162943> (Erişim tarihi: 12.11.2021)

Ek.

T.C. BAPBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAYRE BAŞKANLIĞI (BEA) ©

D.BSM.BNE.d.16309